

електронну адресу автору (ініціатору) петиції уповноваженим виконавчим органом міської ради.

Загалом впровадження інституту електронних петицій має позитивний вплив на забезпечення конституційного права громадян брати участь в управлінні місцевими справами, публічності та гласності діяльності органів місцевого самоврядування.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ СТАДІЙНОСТІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Дем'янова Олена Вікторівна,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права та приватноправових дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького
Царенко Сергій Іванович,
кандидат юридичних наук, доцент, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Забезпечення доступу до правосуддя та реалізація верховенства права в цивільному судочинстві передбачає розвиток законодавства і судової практики в напрямку втілення в життя основних вимог цього імперативу. Це можливе тільки за умови всебічного врахування особливостей процесуальних відносин, однією з яких є їх динамічність. При цьому розгляд і вирішення цивільної справи відбувається через послідовну зміну етапів процесуальної діяльності, котрі в науці називаються стадіями цивільного процесу. Стадійність представляє собою істотну рису цивільного судочинства, тому має важливе значення для реалізації імперативу верховенства права, адже саме через стадії значною мірою реалізується структура цивільного судочинства. Зокрема, на забезпечення верховенства права спрямована функціональність стадій, відповідність стадійної будови закономірностям механізму процесуальної взаємодії суб'єктів, поступовий розвиток концепції прозорості і прогнозованості результатів судочинства на різних стадіях процесу тощо.

Стадії цивільного процесу досліджувались у працях таких авторів як С.С. Бичкова, І.В. Бенедік, В.М. Горшенєв, Н.І. Масленікова, Г.М. Москалевич, Ю.К. Осіпов, Г.Л. Осокіна, Т.В. Сахнова, І.Ю. Татулич, Г.П. Тимченко, О.С. Ткачук та багатьох інших. Втім, єдності з питань доктринального обґрунтування стадійності, кількості стадії, критеріїв їх виокремлення в науковій думці так і не досягнуто, а проблеми узгодження стадійної структури з дією імперативу верховенства права не отримали належної уваги вчених. Тому метою цієї доповіді є з'ясування чинників формування стадійної структури цивільного судочинства в контексті реалізації імперативу верховенства права та забезпечення доступу до правосуддя.

Питання про кількість і перелік стадій цивільного процесу безпосередньо пов'язане із критеріями їх виокремлення. З цього приводу науковцями висловлені різні думки, на детальному аналізі яких ми не зупинятимемось. На нашу думку, «стадія» - це все ж таки частина, етап розвитку діяльності, котрий володіє відокремленістю, але не є самодостатнім. Про стадії можна говорити тоді, коли їх кілька і вони разом утворюють єдине ціле. Тому ми вважаємо, що поняття «стадія» слід використовувати для позначення етапів процесуальної діяльності в межах провадження в одній інстанції.

Узагальнюючи викладені в процесуальній літературі міркування, зауважимо, що стадійність відображає поділ процесуальної діяльності на послідовні частини, для яких притаманна наявність одночасно двох рис: якісна однорідність діяльності в межах стадії та якісна різниця різних стадій. При цьому рух і розвиток діяльності самі по собі не визначають стадійності. Стадійність пов'язана з не просто з тим, що тим, що процесуальна діяльність отримує певний розвиток, а і з тим, що вона є якісно неоднорідною протягом усього процесу розгляду і вирішення спору. Зміна характеру процесуальної діяльності відбувається нерівномірно: протягом стадії однорідна процесуальна діяльність поступово формує певну якість процесуального відношення, з досягненням якої виникає необхідність у зміні засобів, інструментів і механізмів, що і зумовлює перехід до наступної стадії.

Вчені пояснюють стадійність цивільного судочинства різними підставами. Аналізуючи висловлені в науці позиції, ми приходимо до висновку про те, що навряд чи виокремлення стадій провадження в суді першої інстанції (як і стадій інших проваджень) відбувається на підставі єдиного критерію. Натомість варто розглянути думку про те, що формування стадій судочинства детерміновано комплексом чинників. Так, оскільки судочинство представляє собою діяльність, призначенням якої є вирішення спорів, першим кроком структурування є виокремлення у ньому двох стадій: – стадії порушення спірного питання (відкриття провадження) і стадії його вирішення (винесення рішення). При цьому поняття «відкриття провадження» і «вирішення справи» включають в себе не тільки позначення певних моментів і процесуальних рішень, але і відповідну процесуальну діяльність, котра має певну тривалість у часі, свої завдання і засоби. Через існування цих двох послідовних етапів відображається взаємодія диспозитивного і владного начал цивільного процесу, притаманна судочинству, адже актуалізація спірного питання – це диспозитивне волевиявлення користувачів судової системи, а його вирішення – реалізація владного статусу суду.

На стадії відкриття провадження у справі відбувається формалізація спірного питання. Фіксується висловлене позивачем припущення про порушення його права; намір звернутися до суду стає дійсністю; спір стає справою; суд приймає позов як такий, що підлягає розгляду; виникають відносини між судом та позивачем. Суд здійснює попередній найбільш загальний аналіз позову в контексті належності до цивільної судової юрисдикції. Процесуальна діяльність відбувається у формі двосторонніх зв'язків, однією із сторін яких є суд. Має місце двостороння комунікація учасника процесу з судом. Суд приймає владні рішення, які полягають в сприйнятті диспозитивного волевиявлення суб'єкта та наданні йому процесуального значення. На першому етапі для прийняття судом рішення з процесуальних питань не встановлюється позиція інших учасників, немає обговорення і дискусії, не проводиться судове засідання. Такі засоби і форми

організації діяльності придатні для акумуляції в суді спірних питань. Як тільки судом з'ясовано, хто що хоче і чому, слід переходити до інших способів організації процесуальної діяльності. Поки ж ці питання не з'ясовані, використання інших інструментів є недоцільним.

Вирішення справи традиційно не відокремлюється від розгляду справи по суті та не визнається більшістю науковців в якості самостійної стадії. Втім, з таким поглядом складно погодитись, що обумовлює наявність і критичних зауважень. Зауважимо, що стадія вирішення справи характеризується тим, що в ній приймає участь тільки суд, котрий реалізує свої владні повноваження, виконує обов'язок вирішити спір. Учасники справи завершили реалізацію своїх диспозитивних прав, тільки суд втілює волю в офіційному акті правозастосування. Відокремленість стадії вирішення підкреслює і особлива процесуальна форма, адже вирішення справи відбувається в нарадчій кімнаті із дотриманням її таємниці.

Вирішення справи є основним результатом судочинства. Верховенству права відповідає прогнозованість і передбачуваність правосуддя. Тому діяльність суду на попередніх стадіях має бути орієнтована на майбутнє вирішення справи. Якщо кожна процесуальна дія і кожне проміжне рішення будуть спрямовані на майбутнє вирішення та будуть містити в собі зв'язок із майбутнім рішенням – судочинство буде більш прозорим, зрозумілим та передбачуваним.

Процесуальна діяльність від постановки спірного питання перед судом до його вирішення складає стадію розгляду справи по суті. Підстави виокремлення і джерела своєрідності цього послідовного елемента процесу пояснюються відповіддю на питання про те, чому суд не може одразу вирішити переданий йому сторонами правовий спір. На нашу думку, причини полягають в тому, що вирішення спору має ґрунтуватися на фактичних обставинах справи. У свою чергу, їх встановлення вимагає застосування відповідних засобів, не характерних ні для стадії відкриття провадження у справі, ні для стадії вирішення спору. Основним інструментом судового розгляду є судові

засідання, що передбачає змагання сторін перед судом з приводу вимог і заперечень.

Найбільш неочевидними є підстави виокремлення такої стадії як підготовка справи до розгляду. На нашу думку, формування стадії підготовки пов'язане із прагненням оптимізувати структуру судового розгляду, і передбачає доцільність винесення на стадію підготовки усіх дій попереднього, завчасного характеру. Це призначення експертизи, витребування доказів, забезпечення виклику свідків, надання судових доручень тощо. Йдеться про засоби доказування, дослідження яких потребує послідовного реагування з боку суду: спочатку прийняття рішення про залучення відповідного доказу (призначення експертизи, виклик свідка, витребування документу тощо) і потім, через деякий час, необхідний для фактичного надання доказу суду, – дослідження його змісту. Така послідовність дій може бути безперешкодно реалізована і при розгляді справи по суті в кількох судових засіданнях, але виконання першого етапу під час підготовки удосконалює процес, дозволяє уникнути тяганини.

Таким чином, ми вважаємо, що стадійна структура провадження в суді першої інстанції детермінована комплексом чинників: логікою функціональної взаємодії сторін і суду при вирішенні спору; необхідністю встановлення фактичних обставин справи для прийняття правозастосовчого акту; структурою судового доказування. Такий підхід відображає функціональність стадій, зв'язок із процесом правозастосування, риси взаємодії сторін і суду. Стадійна будова цивільного судочинства забезпечує рівність можливостей учасників справи та дотримання балансу їх інтересів, а також своєчасність вчинення окремих процесуальних дій і правову визначеність. За рахунок формалізації стадій забезпечується ступеневий розвиток правовідношення з фіксацією проміжних станів. Реалізація імперативу верховенства права в цивільному судочинстві в контексті його стадійності вимагає, щонайменше, уваги до наступних аспектів: відповідності між функціональним призначенням стадії та її змістовним наповненням; обґрунтованого визначення меж стадій та їх

послідовного дотримання; посилення вимог до судових рішень, в яких відображаються результати окремої стадії, з огляду на необхідність забезпечення послідовності, прозорості і прогнозованості розгляду і вирішення справи.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ БІЗНЕС – ОМБУДСМЕНА: ДОСВІД РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

*Дякуновський Олександр Євгенійович,
аспірант юридичного факультету Донецького
національного університету імені Василя Стуса*

Успішне функціонування підприємництва є важливим фактором подальшого зростання економіки будь-якої держави. Багаторічний досвід зарубіжних країн показує високу соціально-економічну значущість малого і середнього підприємництва. Хоча рівень науково-технічного і виробничого потенціалу будь-якої розвиненої держави визначають великі підприємства, проте основою життя цих країн є мале та середнє підприємництво як найбільш масова, динамічна і гнучка форма ділового життя.³⁵⁰

Так, малим та середнім підприємництвом в Європейському Союзі у період з 2010 по 2015 року створено близько 85% нових робочих місць: на їх частку припадало дві третини населення, зайнятого у приватному секторі. Європейська комісія вважає підтримку малого та середнього підприємництва і підприємницької діяльності необхідною умовою економічного зростання, впровадження інновацій, створення робочих місць і соціальної інтеграції в Європейський Союз.³⁵¹

³⁵⁰ Світові тенденції реформування державного регулювання малого і середнього підприємництва / В.І. Ляшенко, Г.Ф. Толмачова. *Управління економікою: теорія та практика*: Зб. наук. пр. К.: ІЕП НАНУ, 2015. С. 52-79.

³⁵¹ Индекс экономической политики в сфере МСП: страны Восточного партнерства 2016. Оценка применения Европейского акта о малом бизнесе. URL: https://www.oecd.org/globalrelations/SME_Policy_Index_Eastern_Partners_2016_Russian.pdf (дата звернення: 20.04.2019).